

Benedikty Tamás

„'56 volt életem gyémánttengelye”

Lejegyezte Mihályi Katalin

Benedikty Tamás Szuvenír című regénye folytatásos felolvasószínházi formában elevenedett meg a Térszínház előadásában az '56-os forradalom jubileumának alkalmából Óbudán, a Zichy-kastélyban. A sorozatban október 6-ától 23 napon át a Térszínház tagjai és barátai olvastak fel. Az első esten a szerző részletesen beszámolt a regény keletkezéséről, megírásának fogadtatásáról. Ezt filmre vették, és minden est kezdetén levetítették, hogy az újonnan betérők követni tudják az éppen soron következő részt. Az alábbiakban ennek a vallomásnak egy, az író által javított és kiegészített részét közöljük.

Mindenki ismeri a latin közmondást: Habent sua fata libelli. A könyveknek is megvan a maguk sorsa – így kezdte bevezető előadását Benedikty, és az alábbiakból kiderül, hogy a regény sorsa is megérdemelne egy regényt. A szerzőnek a Szuvenír a negyedik könyve, mely 1999-ben jelent meg, és 2013-ban elnyerte a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának Illyés Gyula-díját.

Benedikty Horváth Tamás 1940-ben született Szegeden. 1956-ban gimnazistaként részt vett a forradalmi tüntetéseken. Később a szegedi egyetem jogi karának hallgatója lett, de közvetlenül a végzés előtt, 1965-ben letartóztatták, és összeesküvés kezdeményezéséért, valamint államellenes izgatásért fegyházban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. 1967-ben szabadult. Későbbi, meglehetősen változatos életútjáról így írt legutóbbi kötetében: „Minden voltam már, csak kokinkínai anyacsászárnő nem.” (Vallatás a vallomásról. Unicus Műhely, 2015)

*

– Az '56-os forradalom után tíz évvel, 1966-ban a Budapesti Fegyház és Börtönben, leány-

kori nevén a „Gyűjtő”-ben ücsörögtem, amely zsúfolásig tele volt politikai foglyokkal. Nagy dobbal hirdették már a kádári konszolidációt, vagyis az „aki nincs ellenünk, az velünk van”-t. Akkor fogadtam meg, hogy valamilyen módon személyesen is emléket állítok '56-nak. Pontos elképzelésem nem volt, egy hosszabb, nagyobb prózaversre gondoltam. A legnagyobb hősök, a fegyveres szabadságharcosok (már akiket nem végeztek ki) még ott voltak benn. Addig már három amnesziát is meghirdettek, a legszélesebb körű az 1963-as volt, de a fegyverrel harcolókat nem engedték ki: 13-14-15 évet ültek végig. Ott sétáltak az udvaron ők is, egy külön kis körben, de amikor vége lett a sétának, és jöttünk fel a vaslépcsőkön, lehetett pár szót váltani velük. Mint már említettem, a forradalom után tíz évvel szinte csak politikai foglyok voltak a Gyűjtőben, az ország minden részéből oda hozták őket. Ám mégis volt kivétel: a kivégzésükre vagy az Elnöki Tanács kegyelmére váró rabló-, kéj- és sorozatgyilkosokkal bizony összezártak bennünket! Őket már nem „fertőzhettük meg” nézeteinkkel. Zárkatársaim: egy Bosnyák téri hordár s egy öreg vidéki paraszt bácsi; a hordár Kádárt szidta részegen odakint, az öreg a termelőségmozgalmi elnököt és a „kommenistákat”, „rettenetes veszeltyt” jelentve az éjjel-nappal güröző pufajkás hatalomra. De ott ült velünk a Párttörténeti Intézet adjunktusa is, akit maoizmus miatt ítélték el, nem '56-ért. Érdekes vitáink voltak. Akkor dühöngött a kulturális forradalom Kínában, mondanom sem kell, mekkora hévvel gyilkolták halomra az embereket, rombolták a műemlékeket és pusztították a könyveket, műkincseket. No és persze a Szovjetunióval is összerúgták a port. Rabtársam azzal érvelt, hogy Mao tudja, mit csinál, miért csinálja, „nézd meg majd 30-40 év múlva

Kínát”. Hát ami a jövőt illeti, neki lett igaza. Volt egy '56-osunk is, akit még 1958-ban, 16 évesen tartóztattak le összeesküvésért. Hét évet kapott, és amikor betöltötte a 18-at, átvitték a felnőttek közé. 1963-ban szabadult, aztán két hónap múlva a nyakába varrtak egy újabb összeesküvést. Elmondhatatlan körülmények közt tengődünk a szűk cellákban, szalmazsákon aludtunk, hetente egyszer fürödhettünk, sőt a szegedi Csillagban (az első börtönömben) még a vízzel is spóroltak: egy kanna vizet kaptunk öten egész napra, ebből mosakodtunk az egyetlen lavórban, de sorolhatnám az egyéb nyalánkságokat is... Írtam ezekről az első regényemben, a *Szamurajokban* (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989). Odabent természetesen írásra sem volt lehetőség, tollat, papírt nem adtak, fejben hoztam ki egy-két verset, akkor még jó volt a memóriám, így kerülhettek be később a verseskötetembe. (*Majdnem boldogan*, Széphalom Könyvműhely, 2006)

Most pedig ugorjunk előre egy nagyot az időben: 1989/90-re a rendszerátmaszkírozás idejére. Véleményem szerint Magyarországon nem történt rendszerváltás, csak hatalomváltás, azaz rendszerátmaszkírozás. Rögvest elkezdődött irodalmi körökben a sustorgás, ami aztán hivatalos véleménnyé is vált, hogy semmi nem került elő az íróasztalok fiókaiból. Mindjárt egy ellenpélda: Hamvas Béla talán senki és semmi? Csekélységemet nem akarom Hamvas Bélához hasonlítani, csupán megemlítem, hogy a *Szamurajok* is tíz évig hevert a fiókban. Amikor 1980-ban odaadtam elolvasásra valakinek, akiben megbíztam, azt mondta: „Ezért téged még most is becsuknának.” Aztán 1989 áprilisában egyik napról a másikra jelentkezett valaki, és bevitte a Szépirodalmi Könyvkiadóba. Egy hónap alatt elkészült a könyv, ott dedikáltam a könyvhéten, ami fél évvel előtte még elképzelhetetlen lett volna. Tehát akik be voltak avatva, ráálltak a farvizre; már lehetett érezni, hogy változás lesz, de bizony én arra nem tettem volna rá a fejem, hogy a ruszki is feladják, kivonulnak.

Ismeretes a mondás: a cél szentesíti az eszközt. Ez a világon minden diktatúrára jellemző volt és lesz, ameddig ember él a földön. Nálunk a kádárizmusban, mások mellett, Aczél „elvtárs” is szentesítette az eszközt. A hóhérok közt ő az a sznob, akiben volt valamennyi intelligencia – és

rengeteg ravaszság. A legszűkebb kádárista vezetőség: a sátánfajzatok egyike, akinek az volt az ambíciója, hogy ő fogja az ideológiát, a szellemi életet irányítani, a kultúrát, a művészetet kézben tartani, az alkotókat manipulálni fenyegetéssel vagy jutalommal. Talán ő adta be az egész gyilkos bandának, valamikor az ötvenes évek legvégén vagy inkább a hatvanas évek elején, hogy muszáj valamicskét engedni is, előbb-utóbb el kell húzni az emberek orra előtt a mézesmazgot, a rettenetes megtorlás úgyis megtöri a társadalom maradék erejét, ellenállását. Ez a folyamat 1959-60 körül el is kezdődött és tartott körülbelül 12–15 évig. Az elején még akasztottak, a közepén még börtönöztek, a végén már kitüntettek. Aczél találta ki az úgynevezett Nagy Generációt, tehát azokat, akiket Cohn-Bendit és társai inspiráltak (a prágai tavaszról viszont ajánlatos volt hallgatni), és akiket máig futtatnak, akik máig pöntyögnek a tévében, puttyogják a szakállas rockot hatvanvalahány évesen, ők a sztárok a színpadon, a literatúrában, a történelemben, ami érthető, hiszen '56-ban maximum a bilin ültek. Mi volt ezzel a cél? Az aczéli cél? Egyszerű. Világsorsfordító forradalmunk emlékezetének törlése, tanúinak örök hallgatásra ítéltése, a magyar függetlenség vágyának elfelejtetése, lényegtelen semmitmondássá degradálása a társadalmi köztudatban. Erre ment ki a játék, meg kell, hogy mondjam: teljes sikerrel. 1989–90-ben a morálisan és szellemileg leépült roncs-társadalom valójában már nem akarta a rendszerváltást, olyannyira nem, hogy Antall József cinikus mondata („Tetszetek volna forradalmat csinálni!”) teljesen megegyezett az igazsággal.

1990 elején állás nélkül voltam, aztán néhány hónapra felvettek a Történelmi Igazságtétel Bizottsághoz sajtótitkárnak. A TIB túl volt már a fénypontján, a nagy temetésen, de aktív és fontos munka folyt a szakosztályaiban. Ugorjunk vissza egy pillanatra a nagy temetéshez, azon a napon ismertem meg személyesen Fónay Jenőt, méghozzá úgy, hogy mi, a volt politikai foglyok, ott gyülekeztünk a Gyűjtő előtt, de nem akartak beengedni bennünket a temetőbe. Boldog-boldogtalan besétált már, a leendő magyar arisztokrácia és elit, de minket zavartak volna el. Jenő „kiverte a balhét”, így jutottunk be. Ott álltam a hatodik koporsó mögött díszőrségben, ami örök

emlékem marad. Szívbe markoló látvány volt Molnár Tamás, illetve az Inconnu csoport által faragott, felállított kopjafaerdő. Nagyon bátor tett volt ez 1988–89-ben az Inconnu-sök részéről. Ekkor ismertem meg Wittner Máriát is, ott állt az egyik kopjafánál, és sírt. Kérdeztem, kit sirat, mert én meg a Tóth Ilonka oszlopát keresem. Akkor ott, tőle hallottam először Havrila Béláné Sticker Katalin mártíriumának történetét. A TIB irodáiban naponta találkoztam és beszélgettem '56 börtönviselt hőseivel. Akkor jött haza Pongrácz Gergely is. Hamarosan összebarátkoztam új ismerőseimmel, főleg a Corvin köziakkal. 1990 nyarán és őszén leforgattuk az első '56-os dokumentumfilmet a szabadságharcosokról: szegedi barátom, Vági László volt a rendezője, én pedig a forgatókönyvírója és szerkesztő-riportere. Rendkívül értékes anyagot sikerült megörökíteni finn pénzzel, koprodukcióban, finn operatőrrel. Mi voltunk az elsők, ezt a témát így még senki addig nem dolgozta fel. Végül a film mégis dobozban maradt. A finnek kifogásolták a felvételek, interjúk tanulságait összefoglaló és egyúttal a filmet lezáró monológomat, melyben arról beszéltem, hogy a Nyugat '56-ban elárult bennünket, s csak azzal teheti ezt most jóvá, ha nem kifosztani és a multijai által lenyúlni igyekszik majd ezt az elszegényedett, leromlott országot. Az se tetszett a finneknek, hogy háborút jósoltam a Balkánon, Jugoszláviában, és úgy véltem, hogy az esetleg kiterjedhet egész Közép-Európára. Egy év múlva kitört a háború, a finnek pedig a teljes leforgatott anyaggal eltűntek. Vágínál csupán egyetlen VHS-kazetta maradt, ebből próbálta rekonstruálni az eredetit, de persze az összes vágókép, a helyszínek, a drága pénzért megvásárolt eredeti '56-os dokumentumrészletek mind hiányoztak. Így is értékes a film, mert az interjúalanyok azóta szinte már mindannyian meghaltak. (Ez a változat megtekinthető a YouTube-on.)

A corvinisták közül jó néhányal összebarátkoztam, tudták, hogy én is börtönben voltam. Nekem megnyíltak, mert jobban bíztak bennem, mintha egy „sima” újságíró vagy bárki más beszélgetett volna velük.

Bizonyára emlékeznek néhányan, hogy milyen sok alkalmi kiadvány, szórólap, egy-két számot megért, vékonyka újság jelent meg 1989/90-ben. Így találtam rá arra a rövid, alig kéthasábos

sztorira '90 februárjában, melyről azonnal tudtam: ez az igazi, ez az enyém, ez az, amire vártam. Olyan történet, amelybe bele tudom szőni a forradalom minden előzményét, az elmúlt fél évszázad történelmét, mert egy olyan helyzetről, egy olyan emberről van szó, aki a haláltusáját vívja, aki valami csoda folytán túlélte a kivégzést, ám sérülései ellenére arra készíti felébredő életösztone, hogy megpróbáljon elmenekülni a Ludovika elvadult, bozotos parkjának csapdjából. Emlékezetében felszakad, csapong a múlt, többször elájul, újra magához tér, víziók gyötrik. Ez lehetőséget ad nekem, mint írónak, hogy szabadon bánjak a térrel, a helyszínekkel, az idővel, vagyis ne a megszokott, kizárólag lineáris módon ábrázoljam hősöm vergődését.

A sztori 1956. november 11-én kezdődik és még aznap éjszaka véget is ér. Egy szovjet járőr elfogja Sanyit, a Corvin köz legfiatalabb szakaszparancsnokát. Fegyvert nem találnak nála, csak egy üres töltényhüvelyt, amelyet emlékként, szüvenírként vágott zsebre, és vitt magával. Már három nappal korábban felhagytak az ellenállással, fegyvereiket egy kapualjba rejtve megbeszélték, hogy mindenki búcsúzzon el otthon, találkoznak ezen az ominózus 11-én, és együtt próbálnak majd eljutni az osztrák határig. A fiút beviszik a ruszlik a Ludovikára, a tisztekből álló hadbíró-ság oroszul üvöltözve öt perc alatt halálra ítéli. Az őrjárat hátraviszi a parkba, agyba-főbe verik, kifosztják, elveszik az óráját, borjúbőr csizmáját, kabátját, trikóra-gatyára vetköztetve a kerítés falánál kivégzik, két lövést adnak le rá. Nem hal meg, csak elájul, otthagyják. A hideg téríti magához, félig szétroncsolt fejjel, szörnyű állapotban csak az a vágy készíti a csúszva-mászva menekülésre, hogy hátha sikerül valamilyen meleg helyen meghalnia. A kerítés egyik faajtaja félig ki van törve, valahogy átcsúszik a résen, eljut a szemközti klinikáig, becsönget, kijönnek érte, átszállítják titokban egy másik klinikára, órákon keresztül műtik, több mint két hónapig rejtegetik, kezelik, de végül félig gyógyultan is mennie kell, mert a pufajkások már januárban kezdték összeszedni a kórházakból a sebesülteket.

Már az is csoda, hogy a kivégzése után nem vették észre az eltűnését. Igaz, amikor magához tért, mások is feküdtek mellette, sőt rajta holtan. A Ludovika hatalmas parkja tele volt szovjet te-

herautókkal, tankokkal, a park elvadultsága, dzsungelszerű szövevénye viszont a szökevényt segítette. Az is külön regényt érdemelne, ahogyan kiszöktették az országból, végül átjutott a jugoszláv határon, egy minősíthetetlen táborba, Ingyába (Indija). Onnan végül Király Béla segítségével került ki Hamburgba.

A kötet első fejezetét még 1990-ben megírtam. Ám azonnal rájöttem, hogy ha én egy olyan regényt akarok írni, amelyik a forradalmat és a harcokat bonyolultságában, összetettségében mutatja be, akkor mindenképpen találkoznom kell Sanyival.

Egy pillanatra visszatérve az ún. irodalmi körhöz, azokhoz, akik valójában úgy csinálják az irodalmat, mint a fasírtot: alattomos és hazug állításuk az üres fiókokról 1956 tematikáját illetően talán valamelyest még közelít is az igazsághoz. De ez csak a látszat! Igenis voltak próbálkozások, hogy valamit felvillantsanak a tabuként kezelt forradalom történeiséből, hangulatából, szereplőinek sorsából. De a pufajkás diktatúra az „ellenforradalom” pecsétjét ütötte a dicső napokra, és csak az ÁVH-s hazaárulók nyerhették el a kivégzett, bebörtönzött, emigrációba kényszerített hősöknek járó babérkoszorút. Magyarul azt szeretném elnyökögni, hogy senki sem tudta volna megírni 1956-ot egy nagyregényben, olyanban, amelyben a történelem, vagyis az események egészen a falevelekig hitelesek, azaz nemcsak igazak, hanem minden porcikájukban, rostjukban, hajszálukban annak is látszanak. Mivelhoggy úgy kerültek oda a csoportjukhoz ezek a srácok és lányok, ahogy a szél fújja be valahová, akármelyik zugba a faleveleket. Teljesen alkalomszerűen, véletlenül verődtek össze ezek a fiúk, és lettek életre-halálra társak. Fontosabbak voltak azokban a napokban egymásnak, mint az anyjuk, a testvérük, a szerelmük. Ezt csak akkor lehet megírni, ha az ember hozzájut ezekhez a történetekhez, a lélek mélyéből fakadó vallomásokhoz, amelyeket nem a gumibot készítésére linkeltek, rögtönöztek, lódítottak össze a letartóztatott szerencsétlenek. Vagyis csak akkor lehet megírni, ha az ember hozzájut az anyaghoz. Márpedig 1989 előtt nem lehetett még megismerkedni sem a hajdani pesti srácokkal és lányokkal. Üldözték őket egy életen át, üldözték a családjukat, a gyerekeik sem tanulhattak tovább. Hát miért is nyíltak volna meg bárkinek?

Fölvettem a kapcsolatot Sanyival, leveleztünk, megírtam neki, hogy az ő története indította el bennem a regény tervét, szeretnék vele találkozni. Meghívott magához Hamburgba. A sors úgy hozta, hogy éppen 1991. augusztus 21-én, a Gorbacsovot megbuktató Janajev-puccs napján szálltam fel a repülőre – a véletlen hozta így – azaz az elhatározással, hogy ha Janajevék győznek, akkor én is kint maradok, politikai menedéket kérek, mert még egyszer nem óhajtok egy kommunista rémuralom áldozatává válni. Sanyi várt rám, ott laktam nála egy hétig. Éjjel-nappal beszélgettünk. Aprólékosan, részletességgel teljes átéléssel mesélt az októberi és novemberi napokról, szinte óráról órára sorra véve a mozzanatokat, néha pedig váratlan ugrásokkal szaladt előre az időben, rávilágítva, milyen rejtett összefüggések kötötték össze a látszólag ok-okozati kapcsolatot nem mutató eseményeket. Így aztán kibontakozott előttem az a rejtelmes erő, amely vitte előre a csúcsra, majd a bukásba a sorsokat. Intelligens, olvasott férfi volt, összebarátkoztunk, de hamarosan indulnom kellett haza. Kijelentette, hogy ő bizony soha többé be nem teszi a lábát Magyarországra. Eltelt másfél hónap. Egyik nap már dél körül járt az idő, éppen indultam volna el hazulról, amikor csöngetnek. Nyitom az ajtót, és Sanyi áll ott, a küszöbön. Mégiscsak hazajött harmincvalahány év után, annyira a hatása alá került annak, amit itthon élő corvinista bajtársairól meséltem. Néhány hétig nálam lakott, aztán még itt élt valahány évet, majd végleg visszaköltözött Hamburgba. Barátságunk azonban nem szakadt meg, hosszú leveleit egy dobozba gyűjtöttem, gondolván, hátha megírom az ő odakinti, magányos életét, örökös küzdelmét négy macskájával.

Amikor a regényben Pöttömről, Kalaposról, Kockásról, Fehér Sapkáról, Bajuszról vagy Bizsuról írok, akkor nem csupán egy irodalmi műszereplőről van szó – ők a barátaim voltak. Mindannyian halottak már. Hál' istennek, Wittner Mari még él, és harcos, tevékeny képviselője '56-nak. Ő nemzeti hős, aki nem feledkezett meg társairól. Legutóbb, talán két éve, Bizsu költözött át az örök vadászmezőkre, ez az a nagyon okos cigányember, kitűnő naiv festő, aki azt mondta... Eh! De így soha nem érünk már a mondókám végére...

A lényeg, hogy 1990 és 1998 között írtam a könyvet. Volt úgy, hogy évekig nem nyúltam hozzá, mert közben filmeztem. Összeállt egy újabb stáb: Kulcsár Györgyi producerrel, Ordódy György rendezővel meg velem, és én egy teljes évig dolgoztam a *Mindent a hazáért (A Corvin köz története)* című három és fél órás (háromrészes) dokumentumfilmünk előkészítésén, majd forgatásán. Én írtam a forgatókönyvet, majd szerkesztő-riporterként nyaggattam a szereplőket. A szabadságharc legfontosabb csoportja, helyszíne a Corvin köz volt, mégse készített róla filmet senki más rajtunk kívül. Akkor, vagyis 1993-ban elnyertük a Magyar Televízió Nívódíját, le is vetítették kétszer a filmünket. Azóta dobozban nyugszik. Persze akkor ez még fontosabb volt, ez a téma, mint a mai hatalomnak, és még nem léteztek a gagyitévék sem. Aztán újabb fél év ugyanezzel a stábbal a Vadmacskáról, *Magyarország levegőjét szívta* címmel, amelynek az Izraelben élő Tova Meyer a főszereplője, aki '56-ban a Széna téren harcolt, és a Vadmacska nevet Szabó bácsitól kapta, mert 150 méterről kilőtte az ÁVO-sokkal és fegyverekkel teli mentőautó kerekét. Harmadik filmünket Tóth Ilonkáról éppen csak hogy le tudtuk forgatni, de befejezni már nem, mert jött a Horn-korszak. Később a Fidesz sem adott rá pénzt, Wittner Mari és Kulcsár Györgyi kalapozott a nyugati magyarságnál, ők segítettek, hogy az első Tóth Ilonka-film elkészülhessen.

1994 végén vagy inkább 1995 elején végre újra hozzáfogtam a *Szuvenír*hez, és 1998-ra be is fejeztem. Az első két regényem – a *Szamarájok* és *A láthatatlan fészek* – a Szépirodalmi Könyvkiadónál jelent meg. Klassz gárda volt ott, mindent tudtak a könyvről, de az antalli dilettantizmus és a rablóprivatizáció rengeteg mindent tönkretett, így elvitte a Szépirodalmi Könyvkiadót is. Mikor befejeztem a *Szuvenírt*, rövid részleteket küldtem ide-oda, az irodalmi folyóiratoknak. Volt, ahol kedvezően fogadták, volt, ahol nem. Tehát valami kis híre csak lehetett, és a Magvetőtől jött egy üzenet, hogy érdekelné őket. Elküldtem 7-8 fejezetet. Hónapokig semmi. Eltelt háromnegyed év. Felhívtam az akkori igazgatót, Morcsányi Gézát, aki csodálkozva közölte, hogy már régen visszaküldték az elutasító választ a kézirattal együtt. Én semmit nem kaptam. De

aztán megjött az akkori főszerkesztő levele. Körmendy Zsuzsanna ezt írta: nem vállalják a könyvet, mert – nem mondom el részletesen, csak összefoglalom – hiányzik belőle az objektív ironia, amely minden szépirodalmi műnek az alapja és az ómegája.

Ironia egy olyan helyzetben, amikor valaki két golyó ütötte sebbel megpróbál a biztos halálból elmenekülni? Ebben benne volt minden! Így aztán nem lett belőle semmi. Azt a korszakot éltük, amikor mindenféle szerencselovagok próbálkoztak a könyvkiadással, mint ahogy most például a milcsik, hogy borászatuk is legyen. Végül egy ilyen szerencselovag, akinek volt valami kötődése '56-hoz, csak elvállalta. A kiadója vaskos albumokat jelentetett meg, főleg történelmi és mit tudom én, miféle albumokat. Az illető hobbija a kertművészet volt, ami nem is olyan rossz... Az 1999-es könyvhétre meg is jelent a *Szuvenír*, de a kiadóm nem terjesztette. Soha, egyetlen kirakatba ki nem tették, a boltokból pedig igen rövid idő alatt eltűntették. Három kritika jelent meg róla, három jó kritika. Osztovits Ágnes írt a Magyar Nemzetben egy nagyon jó kritikát. H. Tóth Zsolt a Napútban és Domonkos László a Nyugati Magyarországon. Aztán jött 2006, és egy újabb szerencselovag, aki azt ígérte, hogy kilenc másik '56-os témájú könyvvel (zömmel történészi munkákkal) együtt kiadná a *Szuvenírt*. Felvette a pályázati pénzt, a könyv pedig ugyanazt az utat járta be, mint az első kiadásakor. Se terjesztés, se reklám. Szép kis jubileum volt az! Gyurcsány „jóvoltából” örökre emlékezetes marad. Ekkor már senki nem írt a *Szuvenírről*. Ez az a könyv, amely nincs. Csak halkan teszem hozzá: egyik kiadótól sem kaptam egy fillért sem.

Annyit fűznék még hozzá – eléggé benne vagyok a korban, elmondhatom nyugodtan –, hogy három tabu volt, amit nem lehetett megszegni a diktatúrában: az első a Kádár-kormány legitimitása, a második a Szovjetunió vezető szerepe és a szovjet minta kötelező volta, a harmadik pedig 1956. Aki ezeket a tabukat a legkisebb mértékig is megsértette, börtönre, később, a nyolcvanas években pedig eltiltásra vagy szilenciumra számíthatott. Kevés ilyen bátor író ismerek a magyar irodalomban. Például Nagy Gáspárt, de hát tudjuk, a kivétel erősíti a szabályt. Vagy éppen séggel egy ellenpélda: Moldova regénye, a *Sötét*

angyal, melynek első fejezete a várbeli harcokkal kezdődik, mármint az '56-os harcokkal. Elfogják a regény főszereplőjét, egy fiatal fiút, akit az ávós kihallgatója „megtérít”, „igaz útra” terel, mint valami jezsuita. Hát persze egy ilyen könyv megjelenhetett 1963-ban. Az én vádiratomban azonban vádpontként szerepelt, hogy egyáltalán mertem hivatkozni rá, vagyis egy olyan könyvre, amely a szigorúan tiltott '56-ról valamit megpendít, pontosabban fogalmazva azzal kezdődik.

Még ez is bűn volt!

Az ember esze megáll.

El se lehet mondani a mai fiataloknak, mi minden volt tiltva, mennyire eltorzult az élet, mennyire tönkretettek mindent a forradalmat követő évtizedben.

A *Szuvenír* nemcsak történelmi, pszichológiai, család- és pikareszk regény, hanem mindenekelőtt sorsok regénye. A sorsokat hozom be, a sorsok kulminációjából alakul ki a történet. Megszállottnak, bolondnak kell lenni, hogy az ember egy ilyen szélmalomharcra vállalkozzon, egy ilyen abszurdumot megírjon. De nagyon meg akartam írni. Mint egy sámánnak, nap nap után fel kellett mászni a világfa tetejére. Időnként szinte láttam, hallottam a jelenetet, amely éppen következett az írásban. Sem előtte, sem utána ilyen állapot-

ba nem kerültem. Írtam még utána is, most van egy kis kiadóm, pici, éppen csak kapaszkodik a lét szélén: az Unicus Műhely. De nem hajt a tatár, nagyjából már letettem a lantot. Kézzel és tollal írok. Regénybe csak akkor fognék, ha valami totálisan fontos probléma zakatolna bennem, de ilyen nincs. Ma a lényegtelenység a lényeg. Sorra írják a magánmitológiákat, de ezek engem már nem érdekelnek. Hadd fejezzem be a mondókát egy Camus-idézettel, mely egyúttal a *Szuvenír* mottója is: „*Ami eltorlaszolja az utat, maga lesz az út.*”

*

A bevezető előadás végén elhangzó kérdésre, hogy mit mondott Bizsu, Benedikty Tamás a következőket válaszolta: Bizsu a forgatás közben azt mondta – benne van a filmben is! –: „Jön az egyik társaság, teletömi a zsebét, utána jön a másik társaság, az is teletömi a zsebét, és 20-30 év múlva nem lesz Magyarország.” Ezt mondta 1992-ben ez a majdnem analfabéta, egyébként nagyon okos cigányember, aki nem volt tagja a Professzorok Batthyány Körének.

– Akkor van még néhány évünk... – hangzott a megjegyzés.

– Reméljük, hogy a 30 az érvényes – válaszolta Benedikty Tamás.

Dolorosa nővér sírja, Bakonygyepes